

Křížové výpravy J. P. Kříže (No. 11)

S prvním prosincovým dnem skončil vaňkovským opusem Jiřího Dientsbiera *Příjem*, navazujícím na slavnou aktovku Václava Havla *Audience*, v režii Pavla Gejguše v Národním divadle moravskoslezském třiatřicátý ročník ostravských činoherních divadel Ost-ra-var.

Nejzřetelněji se na něm vylouplo téma **Michail Bulgakov**. Hodně se diskutovalo o problémech, které trápí – snad s výjimkou Prahy a Brna – i ostatní města, v nichž působí regionální divadla: proměna diváka, kterému se již v divadlech nechce přemýšlet, čemuž mnohé scény (v Ostravě **Divadlo Mír**) nadbíhají zařazováním poklesle nevkusného bulvárního repertoáru, anebo – a týká se to i několikanásobného divadla roku **Komorní scény Aréna** – snížením commedia erudita, jakou je *Mandragora* Nicollò Machiavelliho, v lascivně nejpokleslejší odnož commedia dell'arte. Dosadí se do ní třeba sprcha vulgarismů včetně hesla party erotických spiklenců proti hloupému a pověřčivému panu Mikolovi: *Polib mně prdel*. Pět diváků se zasměje, a když heslo zazní už potřetí, tak ani to ne... Pamětníci slavných *Mandragor* Jiřího Menzela nebo ti, kdo měli možnost zhlédnout aspoň záznam jeho nejslavnější z Činoherního klubu 1965 (s Hrzánem, Čepkem, Somrem, Husákem atd.), jsou zkoprnělí. Inu Machiavelliho vzdělanost je lehce směnitelná za naučenou improvizaci hrubší odnože.

Mistři a Markétky Rusů v Česku

Alexandr Minajev zkouší v Divadle Petra Bezruče. Foto Lukáš Horký

Jedním z nejvýraznějších příspěvků pětidenní přehlídky byli *Mistr a Markétka* Michaila Bulgakova v režii **Alexandra Minajeva**, dalšího ruského kumštýře, který zkouší na českém jevišti jedno z velkých témat světové literatury – ohlédnutí za dobou, ve které umění v Sovětském svazu bezmocně umíralo. Obrací se na české scény rádi, protože díky **Aleně Morávkové** vyšel v Rusku zakázaný román u nás dřív než v zemi původu. V Odeonu již v roce 1969, v ruském nakladatelství Chuděžestvennaja literatura až v roce 1973. České

vydání předběhli jen Němci, kteří Bulgakovo největší dílo dali světu ve frankfurtském Posevu už v roce 1967.

Když pomínu *Mistra a Markétku* pražského **Divadla na okraji** v roce 1978 – **Zdeněk Potužil** tehdy jen tiše úpěl, že v moskevském Ljubimovově **Divadle Na Tagance** letěla už tehdy nad Moskvou Markétka na Wolandův ples úplně nahá, jak to Bulgakov napsal – a když zapomeneme na všechny polistopadové inscenace od **Zdeňka Černína** až po **Vladimíra Morávka**, byl prvním, kdo u nás přišel s vlastním výkladem prolnutí stalinských represí a umírání za svobodu tvorby v sovětských blázincích s biblickým příběhem o rozpacích Piláta Pontského nad zločiny a vinou židovského proroka a léčitele Ješui Ha-Nocriho, Rus **Sergej Fedotov**. V Hradci Králové. Téma v jeho ruce zmagičtelo. Z brány pekelné až k nebesům vylétlo zoufalství člověka bezmocně vzdorujícího děsivé moci. Ne v pekle nebo na nebi, nýbrž na Zemi.

Mistr a Markétka v Národním divadle (r. Oxana Meleškina-Smilková, prem. 20. května 1999): Jan Novotný (Korovjev), Miroslav Donutil (Woland), Eva Salzmannová (Hela) a Martin Preiss (Ababkov). Foto Hana Smejkalová

Vzápětí uvedla *Mistra a Markétku* do **Národního divadla** v Praze **Oxana Meleškinová-Smilková**. S jedinou chybou: Na Wolandův ples vystoupili ze záhrobí nikoli Bulgakovovi vrahové a stvůry světové historie, nýbrž zbytečně doslovně ty sovětské: Berija, Stalin a další strůjci hladomorů, velkého teroru třicátých let i poválečné rány do vazů sbližování vládnoucích systémů vítězných mocností a další, nekončící represí i proti válečným hrdinům končících v gulazích. Potřetí Rus – **Jurij Galin** v litvínovském **Docela velkém divadle**. Osobně v inscenaci *Mistra a Markétky* účtoval s novým vládcem – Putinem. Z nového překladu Libora Dvořáka (2005) převzal Bezdomovce namísto Morávkové Bezprizorného. Ano, Bulgakovův dělnický básník se jmenuje Bezdomnyj, Morávková ale projevila více citu pro pojmenování dětí bez rodičů a bez domova, ze kterých od NEPu až po Velkou vlasteneckou válku verbovali úderníky, poety z lidu i oddané sadisty NKVD.

Z Čechům blízkých verzí připomenu jednu brilantní neruskou – světoznámou inscenaci **Ondřeje Spišáka** a jeho **Teatro Tatro**. Nádherně kabaretní, v cirkusovém šapitó, s diskusemi o umění, s vystoupeními šílených kritiků kolem stanu, se šramlem – a s nahou Markétkou letící nad Moskvou a nad všemi městy světa, kde umění dostává, anebo už zase velice brzy může dostávat na frak. Potužilovo snění se naplnilo. Kdo chce, nechá se Spišákovou Markétou odnést do říše divů i snů.

Bezruči v kondici

Bulgakov začal psát román *Mistr a Markétka* v roce 1928. To už byli po smrti Sergej Jesenin i Vladimír Majakovskij. Dmitrij Merežkovskij utekl před bolševiky do Paříže, jiní pro jistotu ztráceli paměť i vědomí. Končila naděje Leninovy Nové ekonomické politiky (NEP), Sovětský svaz stanul na prahu Stalinova teroru. Po zákazu Bulgakovových románů a dramát v roce 1929 (Bílá garda, Zojčin byt, Dny Turbinových, Útěk, Psí srdce) Bulgakov první verzi mráкотného románu spálil, takže druhou a další, psal je až do smrti v roce 1940, musel dolovat z paměti. Román o Pilátovi Pontském spálí i jeho Mistr, jakkoli „rukopisy nehoří“.

Pro **Alexandra Minajeva** napsala novou dramaturgii s použitím překladu chválabohu zase Aleny Morávkové **Kateřina Menclerová**. Akcentovala fantaskní postavy Wolandovy nepozemské suity (Korovjev, kocour Kňour, Azazelo, Hela), která prakticky nesejde ze scény vyprávějíc svůj příběh vymykající se světonázoru Stalinovy éry a jeho ideologických poskoků z Masolitu (Masová sovětská literatura). Zároveň je v její adaptaci mnohem víc i sovětské reality (v jiných verzích opomíjení Stěpan Lotrov, Nikanor Bosý, básník Sviňkov a další figurky). Nakonec jí tak dramaturgie vyšla vlastně s upozadněním titulních postav.

Kabaretní vizuální inspiraci nahlédl **Minajev** u Spišáka, jen se hraje na klasické, širokoúhle uspořádané scéně (pódium je umístěno podél delší strany obdélníkového sálu). Kostýmy jsou dílem fantazie **Davidy Janošky**, scéna **Lucie Labajové** je panelová. Dostávají ji „za pochodu“ v linii za praktikáblu o díly s lavičkou u rybníků, bytu v činžáku, cely v blázinci, moskevské ulice, pokojíku lásky Mistra a Markétky, varieté, Spasské věže Kremlu, sídla prefekta Judeje Piláta v Jeruzalému... s kulisovou nadstavbou hvězd, včetně kremelské, s houpačkou pro let zase oblečené Markétky nad městem a v popředí před pódium s ozdobnými kryty manéže cirku spíše ruského typu, tedy kamenného.

Inscenaci vévodí rozložitý Woland Norberta Lichého (zleva Michal Sedláček – Azazelo, Magdaléna Tkačíková – Hela, Norbert Lichý – Woland, Ondřej Brett – Korovjev, Jakub Burýšek – kocour Kňour a Pavla Gajdošíková – Markétka. Foto Jiří P. Kříž

Inscenaci vévodí rozložitý Woland **Norberta Lichého**. Jako by se mu ani moc nechtělo dokazovat pozemšťanům, že je Bohem vyslán na Zem tvořit i trestat zlo. Věky je už trochu unavený. V černém plášti ovšem vybavený pro černou magii i pro výsledný dobrý skutek vyrovnání člověka s lidským nepřejícím, vrozeným druhovým zlem represivních politických systémů. Vyzařuje z něho sebejistota a klid plynutí času nad věkem od umučení křesťanského Spasitele po ponižování identity člověka v třicátých letech v totalitním Rusku.

Jak už jsem naznačil, méně prostoru, než by si zasloužily, mají titulní postavy. Režisér je svěřil **Lukáši Melníkovi** a **Pavle Gajdošíkové**. Mistr v jeho pojetí je možná až příliš trpný a odevzdaný, Markétka nad Bulgakova aktivní a žensky provokativní. Nahota nahrazená spodním prádlem jak odcizeným v šantánu její charakteristiku rozměňuje. Divák neuvěří

vztahu jen naznačenému, bez sebezníčající lyrické opravdovosti předepsané Bulgakovem. Ano, jejich vztah je hříšný, ne však lacině erotický.

Wolandovi služebníci jsou věrní, vynalézaví, jen občas je třeba usměrnit jejich konání: Woland (Norbert Lichý), Hela (Magdaléna Tkačíková) a kocour Kňour (Jakub Burýšek). Foto Jiří P. Kříž

Wolandovi služebníci jsou věrní, vynalézaví, jen občas je třeba usměrnit jejich konání. Rovnocenné jsou výkony **Ondřeje Bretta** (Korovjev), **Jakuba Burýška** (kocour Kňour) i **Michala Sedláčka** (Azazel). Dominanci postavy i hereckou lehce prosazuje jako Hela **Magdaléna Tkačíková**, vše za jemného a dění na jevišti podtrhujícího hudebního doprovodu **Ivana Achera**. Ruskou provenienci kreslí akordeon **Jany Vébrové**, hudební přesah do našich časů a zeměpisných šířek u piana, u sampleru a s kytarou **Acher**. Oba i zpěvem.

Dramatizace **Kateřiny Meclerové** akceptovaná **Alexandrem Minajevem** přináší i finální apokryfní obraz zločinu největšího a nejstrašlivějšího: ukřižování Krista. Kupodivu, trochu jsem se toho bál, ta scéna z celku nevyčnívá. Je poselstvím aktuálním, ani Bulgakovem nereflektovaným. Obhájci nevyvratitelných a zjevných pravd končívají po relativizování a popírání jejich učení popravami pro výstrahu: nejprve na kříži, pak v aréně s hladovými lvy, později na planoucích hranicích a nakonec, kdy divadla už není třeba, mnohem jednodušeji – kulkou do týlu. Tak lze prosadit jakoukoli lež o životě v ráji tady na zemi.

Hodnocení: 80%

Divadlo Petra Bezruče Ostrava – Michail Bulgakov: ***Mistr a Markétka***. Překlad Alena Morávková. Dramatizace a dramaturgie Kateřina Manclerová, režie Alexandr Minajev, scéna Lucie Labajová, kostýmy David Janošek, hudba Ivan Acher, magie a kouzla Jaroslav Tovaryš, pohybová spolupráce Ladislava Košíková. Premiéra 10. května 2019. Psáno z reprízy 27. listopadu 2019 na festivalu **Ost-ra-var**.